

AGRESSZIÓ

AZ OKTATÁSI INTÉZMÉNYEKBEN

AZ ELMÚLT HETEK MÉDIAKÖZLÉSEI MIATT AZ ISKOLAI AGRESSZIÓT MA A LEGTÖBBEN A VEREKEDŐ DIÁK VAGY – ELLENKEZŐLEG – A DIÁKOKAT ÜTLEGELO TANÁR MAGATARTÁSÁVAL AZONOSÍJTJÁK. PEDIG A JELENSÉG SOKKAL TÖBB RÉTEGŰ, RÁADÁSUL – AHOGYAN AZT SZAKEMBEREK ÁLLÍJTJÁK – NEM IS ÚJ KELETŰ A HAZAI OKTATÁSBAN.

Az agresszióról beszélve elsőként azt kell tapasztalnunk, hogy már a definíciója sem egyértelmű: több szakember több szempont alapján igyekszik meghatározni a jelenséget (lásd keretes írásunkat). Ez azonban nem jelent gondot akkor, amikor az agresszió – és ezen belül az iskolai agresszió – formáit kell felfedni és orvosolni.

Az iskolai agresszió formái

Az iskolában az agresszió megnyilvánulhat a tanár részéről a gyerekekkel szemben, lehetnek agresszívok a tanulók a tanárral szemben és a gyerekek egymás között. A tanári megnyilvánulásokkal kapcsolatban Fülöpné Böszörményi Aliz írja Agresszió a gyermekintézményekben című cikkében: „Pedagógusaink gyakorta összekeverik a verbális agressziót a nevelési célzatú, úgynevezett konstruktív erőszak megnyilvánulásaival, így a gyermek maga is kétféleképpen értelmezheti. A gyermeki fantázia és gondolatvilág a kívülről jövő impulzusok üzenetét dekódolja, s ha ezt önnön világa elleni támadásként teszi (lásd Noltning definíciójában az ártó szándék kulcsfogalmát), azonnal kész a védekezésre. Vagy visszahúzódik, vagy támad a támadóra, esetleg önmaga ellen fordul.” Verbális agresszióról beszélhetünk a gyermekközösségekben – ennek fontos tulajdonsága, hogy stilisztikailag különbözik a tanári verbális agressziótól, mivel jobban leképezi a köznyelvi formákat. Ugyanakkor megfigyelhető a gyerekek felnőttekkel, tanárokkal szembeni verbális agressziója is.

A szakirodalom beszél az interperszonális kap-

A többrétegű problémát hazai szakembereknek meg kell oldani

csolatokban létrejövő agressziósituációkról: ezek lényege a pszichoterror, amely a verbális agressziót hívja eszközül. A jelenség neve: mobbing.

A különböző agressziós formák komplexen is megjelenhetnek, a szélsőséges forma pedig a fizikai agresszió. Fülöpné Böszörményi Aliz tanulmányában említi Kosztolányi Aranyáskányát, valamint az író személyes visszaemlékezéseit az 1930/31-es tanévre, amelynek végén egy felvidéki egyházi gimnáziumban egy diák revolverrel kergetett meg egy tanárt, mert az a tanév folyamán többször megalázta, végül megbuktatta. A szerző frissebb példákat is hoz a tanár-diák agresszió szemléltetésére.

Fontos még megemlíteni a diák-diák agresszió jelenségét, amely ősidők óta jelen van az oktatási intézményekben, és amelynek legszélsőségesebb formái a beavatási szertartások.

Az agresszió kezeléséhez, megelőzéséhez a legfontosabb a kiváltó okokat ismerni.

*Horváth Csaba
főpolgármester-
helyettes és
Szajda Szilárd
önkormányzati
főtanácsadó*

„AGRESSZIÓRÓL BESZÉLÜNK, HA VALAKI A MÁSIK EMBERT KÁROSÍTANI VAGY BÁNTANI AKARJA.” (NOLTING, 1997)

„Agresszióról beszélünk támadó jellegű magatartás, ellenséges, legtöbbször feszültséggel járó belső érzületek, élmények jelentkezésekor, amelyek irányulhatnak a külvilágra, személyre vagy befelé az átélőre magára; lehetnek tudatosak vagy tudattalanok, megmutatkozhatnak közvetlenül vagy közvetve (például bosszúságot okozó ajándék küldése), vagy akár átalakult formában is (például elfojtott agresszióból származó szorongásban, testi tünetekben).” (Az agresszió világa. Szerk.: Hárdi István. Budapest, 2000, Medicina.)

Fővárosi
Pedagógiai Napok
eseménysorozat
képei

Megelőzés az oktatásban

Az iskolai agresszió volt a témája az idei Fővárosi Pedagógiai Napok március 31.–április 5. között megrendezett eseménysorozatának is. A program része volt az a konferencia, amely az iskolai agresszió és a média hatásának kapcsolatát vizsgálta. A tanácskozáson és az ahhoz kapcsolódó sajtótájékoztatón szó esett arról az új internetes portálról, amelyet a városvezetés a Fővárosi Pedagógiai és Pályaválasztási Tanácsadó Intézettel (FPPTI) kíván létrehozni.

– A média csak ráirányítja a figyelmet az iskolai agresszióra – állította Horváth Csaba főpolgármester-helyettes. – Az iskolai agresszió nem új keletű dolog, bizonyára mindannyian találkoztunk már olyan tanárral, aki a szükségesnél határozottabban lépett fel a diákokkal szemben. Egyébként az agresszió nem az iskolában keletkezik, sokkal korábban, ezért a prevenciót már az óvodában meg kell kezdeni.

A főváros a megoldást egy szakértői csoport létrehozásával szerette volna előmozdítani. A munkacsoport vizsgálati eredményeit és javaslatait az intézet honlapján (www.fppti.hu) folyamatosan publikálják, de szeptembertől egy átfogó oktatási portál is az érdeklődők rendelkezésére áll majd.

A világhálónak ez a felülete arra lesz hivatott, hogy bemutassa a fővárosi iskolai közösségeket egymásnak, a szülőknek, a pedagógusoknak és a diákoknak, közösségi jellegénél fogva vonzóvá téve ezeket az intézményeket.

„Az iskolai agresszió megelőzésével kapcsolatos tevékenységünket kutatás előzte meg – mondta el Sárík Zoltán, az FPPTI új igazgatója. – Osztályfőnököket, szülőket, gyerekeket, intézményvezetőket kérdeztünk meg tapasztalataikról. Az eredmények feldolgozása jelenleg folyik. Az igazán nagy lépés az lesz, mikor a pedagógusképzés átalakításáról gondolkodunk el...”

Az FPPTI-nek a portálhoz kapcsolódó tevékenységével kapcsolatban az igazgató elmondta, hogy el kell gondolkodnunk a pedagógusképzés átalakításáról is. Vannak olyan nemzetközi kutatási eredmények, amelyeknek tanulságait nekünk is meg kell fontolnunk.

Horváth Csaba szerint az internetes fórum csupán a gerince volna egy komplexebb tevékenységnek. A létrehozandó online felületen fontos szerepet kell majd kapnia a pályaválasztásnak és a pályaeorientációnak, ami vonzóvá teheti az intézményeket, ezzel együtt az iskolai közösségeket. A főpolgármester-helyettes egyébként sok lehetőséget lát magában az internetben, hiszen – mint vélekedett – az a fővárosi fiatalok számára könnyen elérhető, és vonzó is.

rgy

AZ AGRESSZIÓ, A NYELVI (VERBÁLIS) AGRESSZIÓ MANAPSÁG GYAKORI TÉMA. EZ ALKALOMMAL, A SZOKÁSOSTÓL KICSIT ELTÉRŐEN, NEM AZ AGRESSZIÓ TERMÉSZETÉVEL, MEGKÖZELÍTÉSI MÓDJAIVAL, HASZNÁLATÁNAK OKAIVAL ÉS CÉLJAIVAL, A FELELŐSÖK FELKUTATÁSÁVAL FOGLALKOZUNK, HANEM A NYELVI AGRESSZIÓT MINT JELENSÉGET ELEMÉZZÜK DIÓHÉJBAN.

A nyelvhasználat az emberi viselkedés egyik legfontosabb és legjellegzetesebb vonása. Ezért tanulmányozásával az emberi természetnek és társas viszonyainak megértéséhez kerülhetünk közelebb.

Az agresszió fajtái

Nyelvi agresszió az oktatás minden résztvevője között létrejöhet és létrejön: diák-diák, tanár-diák, diák-tanár, tanár-tanár, tanár-iskolavezetés, iskolavezetés-tanár, iskolavezetés-diák, diák-iskola-

Diák-diák kapcsolatban nagyon gyakori

Tehát feltételezésem szerint, ha jobban odafigyelünk a szóbeli megnyilatkozásainkra, akkor csökkenthető a fizikai agresszió kialakulásának esélye. Konrad Lorenz úgy vélte, hogy az agressziót nem iktathatjuk ki azzal, hogy megpróbáljuk magunkat

távol tartani az azt kiváltó ingerektől. Ez igaz, de ha sikerül csökkenteni, az is komoly eredmény. Ha csökkenthető, akkor már csak azt kell tudni, mire figyeljünk oda, mit érezhetnek mások agresszívnak, támadónak.

Az erőszakos beszédnek három összetevője van: tartalom, forma és nyelvi viselkedés. Lássuk egy kicsit bővebben azokat, amelyek oktatási helyzetekben gyakrabban előfordulnak. (Valós, általam gyűjtött példákkal szemléltetem mondanivalómat. Az aláhúzás a jelenség mondaton belüli helyét mutatja.)

Tartalmilag agresszív a beszéd, többek között, ha rasszista, szexista, fenyegető, bántó, kioktató, gúnyos, ha negatív minősítéseket tartalmaz, ha vallást, Istent vagy szenteket negatív színben tüntet fel, ha trágár, ha tabutémákat és/vagy tabuszavakat tartalmaz. A fentiek nem sok magyarázatot igényelnek, nézzük csak a tabukat. Nyelvi tabukról akkor beszélünk, amikor egyes dolgokat nem foglalnak szavakba. A tabutémák szociálisan kötöttek. A keresztény kultúrkörből is emeljünk ki párat: szexualitás és intim ruhadarabok, kiválasztás és anyagcsere,

NYELVI AGRESSZIÓ AZ ISKOLÁBAN

vezetés, szülő-tanár, tanár-szülő. Tapasztalatból tudjuk, hogy az ezen szereplők kapcsolataiban megjelenő agresszió gyakorisága, az agresszió mértéke nagyban eltér egymástól, a leggyakoribb a diák-diák, diák-tanár, tanár-diák között jelenik meg. Az iskola pedig súlyos feszültségek, olykor összeütközések helyszíne lett. Az igazi figyelmet ma a fizikai agresszió kapja, ezt valóban komolyan vesszük, és egy kicsit háttérbe szorítjuk a verbális. Azonban a fizikai agresszió megjelenését szinte minden esetben megelőzi a verbális.

Isten nevének bizonyos kontextusokban való említése. Ezen szavak nem csupán tabutémákon belül jelenhetnek meg. Az ember testsúlya önmagában nem tiltott, de a dagadt és a hájas disznó már bántók, ezért kerülendők. A trágár szavak a tabuszavak egy alcsoportját alkotják.

Formai jellemzők

Térjünk rá az agresszív beszéd egyes formai jellemzőire: a hangerő, a hangerő változása, a hangmagasság szintje, a hangmagasság változása, a beszéd-

tempó (szótagolás, betűzés), a beszédtempó változása, a hangsúly, a hangszín, a hangleadás, a kiemelő szórend, a felszólító mondatok magas aránya, a kijelentő mondatok használata felszólításra, a kérdő mondatok használata állításra.

A hang fizikai ereje hangosságként jelenik meg. A hangerő három alapszintje: erős, közepes és gyenge, amelyek lehetnek gyengülő, erősödő hangnemben. A következő iskolai példákban a hangerőváltás minden esetben enyhe volt. „Figyelj jól! Nagyon hangosan olvassa, aki olvassa, nagyon halkán marad a többi, aki csak hallgatja.” A változás időbeli lefolyása szerint beszélünk hirtelen és enyhe változásról. A hangmagasság-változás három lehetséges iránya az ereszkedés, a szinten tartás és az emelkedés. A mondatok elején lévő, magasabbra emelt dallamot minden esetben ereszkedés követett: „Újra páros feladat fog következni. Egy pillanat türelmet a többiekől.” A beszédtempónak általában három fokozatát különböztetjük meg: a lassú, a közepes és a gyors tempót. A tempó időbeli váltása tekintetében pedig beszélünk gyorsuló és lassuló tempóról. Az első példában lassult, a másodikban felgyorsult a beszéd. „Most meg is fogod majd fogni a másiknak a vállát. Tehát még mindig távol vagy, és figyelnek nagyon a kívül ülők is.”

Az irónia lényege, hogy a bírálat, a csúfolódás burkolt formájában éppen az ellenkezőjét fejt ki a beszélő annak, amit valójában mondani szeretne: „De nagyon készültél mára!”

Kiemelő szórendre a következőket jegyeztem fel: „Senki nem néz rám. Ne idéetlenkedjétek. Tessék csinálni.” A kijelentő mondatok használata felszólításra egyesek szerint erőteljesebb, mint a felszólító mondatoké: „Nem fordulsz hátra. Abbahagyod.” Kérdő mondatok is használhatók burkolt állításokra: „Normális vagy?”

Tanár-diák ellentétek

Kevésbé van a figyelem középpontjában, ezért ezt részletezzük a legjobban, hogy a tartalom és a forma mellett a nyelvi viselkedés is lehet agresszív. Ide tartozik a tegező és a magázó formák helytelen használata, a felszólító mondatok alkalmazása oda nem illő szövegkörnyezetben, a beszédjogért való versengés, a közbevágás, a témától váratlan módon eltérő, új téma szóba hozása, kérdés válasza nem méltatása, a másik mondandójának kijavítása, tanóra alatt meg nem engedett beszédszínpad(ok) kialakítása, bántó megszólítások és elköszönések használata.

Elsősorban a nagy korkülönbség és a rangbeli különbségek esetén okoz feszültséget a tegező és a magázó formák helytelen használata, főleg ha a diák letegezi tanárát. A két fél közötti kommunikációra általában az úgynevezett „csendőrpertu” a jellemző (a tanár tegezi a diákot, a diák magázza

a tanárt). Ez az agresszió forrása lehetne, de a diákok nagy része nem érzi bántónak, valószínűleg a szokás miatt, hogy tegeznek őket, bár sokuknak jól esik a magázás.

Gyakran előfordul a beszédjogért való versengés. Legnagyobb problémát az okozza, ha ez tanóra alatt történik. Ezzel szorosan összefüggnek a közbevágások, ami annyit jelent, hogy a beszélő nem fejezte be mondanivalóját, néha a befejezés semmilyen jelét sem adja, de beszélgetőpartnere/hallgatója átveszi tőle a szót. További beszédszínpad(ok) így könnyen kialakulhatnak, ami rövid idő alatt káoszhoz vezethet. Nagyon zavaró lehet, ha valaki a korábbi témától (például

„Nem ritka, hogy az agresszív tartalom, forma és viselkedés együtt jelennek meg, egyébként együtt is vizsgálандók. Egyet kell érteni Hárدي Istvánnal abban, hogy az agresszivitás mértékének megítélése sokban függ a társadalmi normáktól, konvencióktól, valamint az egyéni érzékenységtől.”

a tananyag, a ballagás megbeszélése) eltérően, hirtelen váltással új témát hoz szóba. Ezzel azt sugallja, hogy nem akar a korábbival foglalkozni, fontosabbnak tartja az ő általa ajánlott témát. A kérdés és felszólítás válasza nem méltatását mind a tanár, mind a diák alkalmazza. A tanár nem akarja félbeszakítani az óra menetét egy oda nem illő kérdéssel, témával, a diák elsősorban akkor cselekszik így, ha nem akar reagálni az elhangzottakra, ha nem kívánja végrehajtani a kérést.

Elsősorban a diák-diák kapcsolatokban tűnnek fel a durva és bántó megszólítások, elköszönések, akár a legjobb barátok között is. Ekkor a nevek helyett valamilyen bántó, lealacsonyító szóval illetik egymást, mint például *Szia Köcsög! Csá Görény!* Tanár-diák vonatkozásban is előfordulnak a diák számára sértő elnevezések, jórészt helyettesítéskor és/vagy évkezdéskor. A tanár a gyerekeket külső tulajdonságjegyei alapján szólítja fel, akár minden rossz szándék nélkül, mint például: *Golyófej, Feketehajú, Copfos, Szöszü*. Tudjuk, a tanároknak is vannak beceneveik, de ezek titkosak, ritkán jutnak az érintettek fülébe.

Nem ritka, hogy az agresszív tartalom, forma és viselkedés együtt jelennek meg, egyébként együtt is vizsgálандók. Egyet kell érteni Hárدي Istvánnal abban, hogy az agresszivitás mértékének megítélése sokban függ a társadalmi normáktól, konvencióktól, valamint az egyéni érzékenységtől.

Az agresszív beszéd mint jelenség nem csupán nyelvi kérdés, hanem egy emberi, társadalmi jelenség nyelvi vetülete. Nem feledkezhetünk meg egyrészt arról, hogy a fizikai agressziót néhány kivételtől eltekintve mindig megelőzi a verbális agresszió, másrészt, amit talán magunk is átélünk, éreztünk már, miszerint a nyelvi agresszió olykor mélyebb és nehezebben gyógyuló sebeket okoz, mint a fizikai.

Batár Levente